

19-11-2012. Η βυζαντινή μουσική στις σλαβόφωνες χώρες

«Είναι σίγουρο ότι η βυζαντινή μουσική δεν αφήνει κανένα μας αδιάφορο. Ή μας αρέσει υπερβολικά ή δεν μας αρέσει καθόλου». Αυτά είπε κάποια ακροάτρια στα μέλη της βυζαντινής χορωδίας της Μόσχας μετά από μια ακολουθία. Πράγματι η βυζαντινή μουσική καθίσταται για δεύτερη φορά «σημείο αντιλεγόμενο» στην ιστορία των σλαβικών εκκλησιών.

«Ενομίσαμεν ότι μετεκομίσθημεν εις τους ουρανούς· χορός αγγέλων καταβαίνων εξ' ουρανών έψαλλε υπο τους θόλους της Αγίας Σοφίας μετα των Ελλήνων ψαλτών.» Αυτή η αναφορά των απεσταλμένων του πρίγκηπα Βλαδίμηρου στην Κωνσταντινούπολη συνέβαλε στην επικράτηση της Ορθοδοξίας στη Ρωσία. Η κατα καιρούς πρόσκληση ψαλτών απ' το Βυζάντιο προκειμένου να διδάξουν την εκκλησιαστική μουσική στις σλαβικές χώρες, οι ομοιότητες των πρώτων σημειογραφιών εκκλησιαστικής ρωσικής και βυζαντινής μουσικής και η ύπαρξη πολλών χειρογράφων στη σλαβική γλώσσα με βυζαντινή παρασημαντική μαρτυρούν τη μετάγχιση της ψαλτικής παραδόσεως στο σλαβικό χώρο. Ιστορικές συγκυρίες οδήγησαν στην απομάκρυνση από την πηγή. Έπειτα από μακρά πορεία - διαφορετική σε κάθε χώρα- καθιερώθηκε σχεδόν παντού η πολυφωνική μουσική στη λατρεία, με κομβικό σημείο τη βίαιη επιβολή της δυτικής μουσικής από το Μ.Πέτρο.

Σήμερα πολλοί Σλάβοι κρατούν επιφυλακτική στάση απέναντι στη βυζαντινή μουσική λόγω μιας λανθασμένης αντίληψης περί Παραδόσεως αφενός και της μεταγενέστερης ταύτισης της εκκλησιαστικής και κοσμικής κουλτούρας τους με το δυτικό πολιτισμό αφ' ετέρου. Επιπλέον ψευδοβυζαντινά ακούσματα και καταγραφές βυζαντινών μελωδιών στο πεντάγραμμο δημιουργούν σύγχυση ως προς την πραγματική ταυτότητα της βυζαντινής ψαλτικής. Οι φορείς της παραδόσεως οφείλουν να εργασθούν συστηματικά στον τομέα της διδασκαλίας της ψαλτικής τέχνης, της μελοποιίας στη σλαβική γλώσσα και της επιμελούς παρουσιάσής της προκειμένου η ψαλτική να αγαπηθεί και να γίνει αποδεκτό ότι είναι εκκλησιαστική μουσική και όχι εθνική. Στις περισσότερες χώρες η προσπάθεια έχει ήδη αρχίσει και τα αποτελέσματα είναι ορατά.

Στη Βουλγαρία η ψαλτική γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη στο παρελθόν με τη συμβολή κάποιων μοναστηριών αλλά και εκδόσεων βιβλίων βυζαντινής μουσικής. Ωστόσο η πεποίθηση ότι μόνο στη Βουλγαρία ψάλλεται η «σωστή βυζαντινή μουσική» οδήγησε σε απομάκρυνση από την παράδοση, ενώ με την επικράτηση του κουμμουνισμού και υπό τη ρωσική επιρροή επιβλήθηκε η πολυφωνική μουσική. Παρ' όλ' αυτά τον τελευταίο καιρό η βυζαντινή μουσική ανακάμπτει, διδάσκεται σε εκκλησιαστικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και ψάλλεται σε αρκετές εκκλησίες.

Στη Σερβία η ψαλτική παράδοση του παρελθόντος αλλοιώθηκε σταδιακά και αντικαταστάθηκε από μία λαϊκή θρησκευτική μουσική. Παρά τις αντιξοότητες τελευταία γίνονται αξιέπαινες προσπάθειες για τη διάδοσή της ψαλτικής και εδώ θα ήθελα να αναφέρω τις προσπάθειες μεταξύ άλλων και του φίλου μου Νικολά Ποπμιχαήλοβιτς.

Το 2004 με ρωσική ιδιωτική πρωτοβουλία κλήθηκε ο γράφων μετά από μακράν απουσία ψαλτικής παραδόσεως, να αναλάβει την ίδρυση σχολής βυζαντινής μουσικής στη Μόσχα. Το πρώτο ξεκίνημα και οι δυσκολίες μεγάλες. Για πολλούς η βυζαντινή μουσική θεωρείται μία «ανατολική» μουσική μακριά από τη ρωσική ιδιοσυγκρασία. Οι ιερείς, αν και συχνά δείχνουν ενδιαφέρον για τη βυζαντινή μουσική, δυσκολεύονται να το καλλιεργήσουν στις ενορίες τους, όπου πολυμελείς πολυφωνικές χορωδίες ψάλλουν στις ακολουθίες. Μια γενικότερη όμως αντίληψη ότι η πολυφωνική μουσική είναι ακατάλληλη για προσευχή, έχει οδηγήσει στην έρευνα της παλαιορωσικής «ζνάμενι» και γενικά των παλαιότερων ειδών μουσικής, γεγονός που ευνοεί την ανάπτυξη και της ψαλτικής τέχνης. Αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό απ' όλους είναι ότι η βυζαντινή μουσική είναι η δέουσα για τις ακολουθίες, αφού σε αντίθεση με τη «ζνάμενι» παρέχει τη βεβαιότητα της αδιάκοπης παράδοσης. Πιστεύουμε πάντως ότι η θεάρεστη βελτίωση των σχέσεων Οικουμενικού Πατριαρχείου και Πατριαρχείου Μόσχας θα συμβάλει στη διάδοση και αποδοχή της ψαλτικής παραδόσεως απ' το λαό.

Όσον αφορά στη διδασκαλία, οι μαθητές που έρχονται στη σχολή μας γαλουχημένοι με τη δυτική μουσική, δυσκολεύονται στην αφομοίωση του «ύφους» και των «διαστημάτων» της βυζαντινής ψαλτικής. Η χαρακτηριστική όμως ρωσική επιμονή και ο ζήλος των μαθητών να τη διδαχθούν με ακρίβεια, παρακάμπτουν τα εμπόδια. Πολλοί ταξιδεύουν δύο ή τρεις ώρες προκειμένου να συμμετάσχουν στα μαθήματα ή στις ακολουθίες. Τί να πούμε πάλι για ανθρώπους σαν τον Βαλέρι, που αρνούνται να ψάλλουν πολυφωνικά, προκειμένου να αφιερωθούν στη βυζαντινή μουσική χάνοντας έτσι την εργασία τους ή σαν τη μητέρα του εντεκάχρονου Κόλια, που τον έπαιρνε από το σχολείο τα πρωινά, προκειμένου να παρακολουθήσει τα μαθήματα ψαλτικής; Αντίστοιχα της προσπάθειας είναι και τα αποτελέσματα. Δημιουργούνται δύο χορωδίες που ψάλλουν μόνιμα σε κάποιους ναούς και σε συναυλίες, μεταγράφεται πλήθος μελών στη σλαβική γλώσσα, γίνεται σταδιακή γνωριμία του κόσμου με τη βυζαντινή μουσική ενώ παράλληλα αναπτύσσεται ένα ευρύτερο ενδιαφέρον από μοναστήρια και φορείς, όπως το «κονσερβατόριο» της Μόσχας. Η βυζαντινή μουσική είναι πλέον παρούσα. Σήμερα στην ολοκλήρωση της προσπάθειας αυτής επιχειρεί να συμβάλλει και το «Σχολείον Ψαλτικής» με παράρτημά του στη Μόσχα υπό την εποπτεία του γράφοντος και του Κωνσταντίνου Μπουσδέκη.

Πιστεύουμε ότι η δημιουργική και ενθουσιώδης προσπάθεια του σλαβικού κόσμου για διάδοση της ψαλτικής τέχνης θα έχει καρποφόρα αποτελέσματα. Προς αυτή την κατεύθυνση μας οδηγούν τα λόγια του καθηγητή Σοκολόφ: «Ήταν για μένα ασυνήθιστη η ελληνική εκκλησιαστική μουσική, μονόφωνη, ιδιόρρυθμη στο ύφος της. Αλλά όσο περισσότερο ακούει κάποιος αυτή τη μουσική τόσο περισσότερο ηχεί σ' αυτόν ευχάριστα, τόσο ισχυρότερα επενεργεί στην ψυχή και τη διεγείρει στην προσευχή. Μετά από δυο – τρεις λειτουργίες,

εγώ όχι μόνο συνήθισα σ' αυτή τη μουσική, αλλά και την αγάπησα. Και πράγματι! Μόνο η μονόφωνη μουσική είναι γνήσιο προϊόν της Ορθοδόξου εκκλησίας.»

Κων/νος Φωτόπουλος

Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Πειραιϊκή Εκκλησία" το Νοέμβριο του 2010 στα πλαίσια αφιερώματος του για τη Βυζαντινή Μουσική.